

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА НА МОВНУ ПОЛІТИКУ І ТРАНСФОРМАЦІЮ ЦІЛЕЙ ШКІЛЬНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ У ШВЕЙЦАРІЇ

ресурс] Режим доступу histans.com/JournALL/xxx/12/26.pdf

8. Преварська Л.В. Культура українців в Канаді: тенденції та проблеми розвитку (кінець XIX – XX ст.) / Л.В. Преварська: Авторефер. дис... канд. іст. наук: 17.00.01 / КНУ ім. Т. Шевченка, – К., 2001. – 20 с.

9. Романюк С. Лінгводидактичні засади навчання української мови в діаспорі / С. Романюк // Рідна школа №3(166) Листопад 2013. – С. 13 – 16.

10. Руснак І.С. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX ст.) / Руснак Іван Степанович: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2000. – 39 с.

11. Руснак І.С., Романюк С.З. Українське шкільництво в Канаді І.С. Руснак, С.З. Романюк // – Снятин: Прут-Принт, 2002. – 352 с.

12. Федоренко Євген У60-ліття Шкільної Ради/Є. Федоренко // Рідна школа №3(166) Листопад 2013. – С. 3 – 7.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2014

УДК 372.542

Лариса Купчик, старший викладач кафедри іноземних мов та українознавства
Національного університету водного господарства і природокористування, м. Рівне

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА НА МОВНУ ПОЛІТИКУ І ТРАНСФОРМАЦІЮ ЦІЛЕЙ ШКІЛЬНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ У ШВЕЙЦАРІЇ

Стаття розкриває особливості впливу глобалізації та інтернаціоналізації суспільства на зміни, які відбуваються у мовній політиці, та на трансформацію цілей шкільної іношомовної освіти у Швейцарії, що спричинило введення англійської мови у курикулярні програми початкової школи. Поряд з тим проаналізовано соціолінгвістичну ситуацію в країні з офіційною чотиримовністю та окреслено шляхи проведення реформування у плануванні шкільної іношомовної освіти у Швейцарії.

Ключові слова: мовна політика, шкільна іношомовна освіта, глобалізація, інтернаціоналізація, глобальна мова.
Літ. 13.

Лариса Купчик, старший преподаватель кафедры иностранных языков и украинознавства
Национального университета водного хозяйства и природопользования, г. Ровно

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА НА ЯЗЫКОВУЮ ПОЛИТИКУ И ТРАНСФОРМАЦИЮ ЦЕЛЕЙ ШКОЛЬНОГО ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШВЕЙЦАРИИ

Статья раскрывает особенности влияния глобализации и интернационализации общества на изменения, которые происходят в языковой политике, и на трансформацию целей школьного иноязычного образования в Швейцарии, что является причиной введения английского языка в курикулярные программы начальной школы. Вместе с тем проанализирована социолингвистическую ситуацию в стране с официальным четырьмя языками и представлено пути проведения реформирования планирования школьного иностранного образования в Швейцарии.

Ключевые слова: языковая политика, школьное иноязычное образование, глобализация, интернационализация, глобальный язык.

Larysa Kupchyk, Senior Lecturer of Foreign and Ukrainian Languages Department
National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne

INFLUENCE OF SOCIETY GLOBALIZATION AND INTERNALIZATION UPON LANGUAGE POLICY AND OBJECTIVES TRANSFORMATION OF SCHOOL FOREIGN LANGUAGES EDUCATION IN SWITZERLAND

The article reveals the peculiarities of influence of society globalization and internationalization on the changes taking part in language politics as well as on objectives transformation concerning the school foreign education policy in Switzerland that results in introduction of English into primary school curricular programs. Besides the sociolinguistic situation in the quadrilingual country is analyzed and the ways of conducting modernization in school foreign language education planning in Switzerland are shown.

Keywords: language policy, school foreign language education, globalization, internationalization, global language.

Постановка проблеми. Глобальні та інформаційних технологій, інтенсифікація процесу імміграційні процеси сучасного взаємодії різних культур, інтеграція України у суспільства, бурхливий розвиток світовий політичний, економічний та культурний

простір зумовлюють необхідність вивчення іноземних мов, що, в свою чергу, передбачає наближення якості вітчизняної освіти до міжнародних освітніх стандартів. Цим обумовлена трансформація соціального замовлення вітчизняної системи освіти: пріоритетного значення набуває задоволення потреб у забезпеченні можливості мирного співіснування представників різних культур і соціальних груп в умовах демократичного гетерогенного за своєю національною, мовною, етнічною та культурною структурою суспільства [10, 78 – 80]. Це відображено у ряді державних національних програм. У зв'язку з цим особливого значення набувають порівняльно-педагогічні дослідження, актуальність яких у вітчизняній педагогіці викликана потребою оновлення змісту шкільної іншомовної освіти, яка є частиною загальної мовної політики країни, оскільки розв'язання сучасних проблем пов'язане з критичним аналізом минулого своєї та зарубіжної країн. Відтак цікавим і корисним є вивчення досвіду щодо оновлення змісту шкільної іншомовної освіти у невеликій за площею (16,000 км²) Швейцарії з населенням понад 7 млн., яка є мультилінгвальним конгломератом людей, культур, інституцій та організацій, і яка відома успішним вирішенням лінгвістичної й культурної багатоманітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення окресленої проблеми долучилися провідні лінгвісти, педагоги та лінгводидакти різних країн, що займалися питанням в національних контекстах. Серед зарубіжних науковців, які долучилися до вивчення проблеми мовної політики, модернізації шкільної іншомовної освіти в період глобалізації та інтернаціоналізації суспільства, та аналізу мовних рішень і постанов щодо вивчення мов на різних рівнях, слід назвати таких, як: К. Брогі (С. Brohy), К. Ле Папе Рейсін (Ch. La Pape Racine), Л.М. Айхінгер (L.M. Eichinger), Е. Фульгенці (E. Fulgenzi), Й. Юрт (J. Jurt), Ф. Грін (F. Grin), У. Дюрмюллер (U. Dürmüller), М. Цінгелер (M. Zinggeler) та інші. Питанням реалізації іншомовної освіти в школах країн Європи присвячені дослідження вітчизняних вчених: М. Тадесвої, Л. Мовчан, О. Першукової, В. Гаманюк та інших.

Проте аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел свідчить про багатоаспектність досліджуваної проблеми і, незважаючи на ряд праць, які висвітлюють питання багатомовності на теренах Європи, наявність декількох мов у змісті шкільної іншомовної освіти Швейцарії потребує подальшого комплексного розгляду з

метою можливого використання досвіду цієї країни у вирішенні мовної та модернізації іншомовної політики в Україні.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей впливу глобалізації та інтернаціоналізації суспільства на мовну політику та трансформацію цілей до шкільної іншомовної освіти у Швейцарії та шляхи її реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом століть чи навіть тисячоліть територія сучасної Швейцарії знаходилася на перехресті різних мов та культур. Швейцарія як територіальна одиниця виникла у 1291 році об'єднанням трьох німецькомовних кантонів, які проголосили вічний мир і взаємодопомогу при загрозі зі сторони сусідніх регіонів. Протягом наступних п'яти століть до Швейцарської Конфедерації приєдналися ще понад 20 кантонів з населенням, яке розмовляло німецькою, французькою, італійською та ретороманською мовами. Сучасну Конфедерацію було утворено 1848 року з прийняттям Конституції, яка статтею 109 проголошує німецьку, італійську та французьку мови як три рівноправні державні мови [3]. Об'єднання визнало у 1938 році ретороманську мову як четверту державну [12, 101]. Хоча кількість німецькомовних кантонів була переважною (17 з 26), уряд не здійснював ніяких спроб щодо унімечення населення. Загалом, німецько-, франко-, італо- та ретороманомовне населення Швейцарії проживає понад 700 років у демократичній стабільності, мирі і процвітанні. Нейтралітет, федералізм і допомога поряд з суверенітетом кантонів у таких сферах як офіційні мови, навчання й культура були і вважаються гарантією відносної лінгвістичної гармонії.

Варто зазначити, що чотири державні мови Швейцарії розповсюджені нерівномірно. Згідно перепису 2000 р. 63,7% жителів країни вважають себе німецькомовними, 20,4% – франкофонами, 6,5% – італомовними, 0,5% – носіями ретороманської мови і 8,9% вказали, що рідними для них є інші мови, такі як сербська/хорватська (1,5%), албанська (1,3%), португальська (1,2%), іспанська (1%), англійська (1%), турецька (0,6%) і ін. мови. Крім того, 20% жителів не є громадянами Швейцарії [11]. Діалектами швейцарського варіанту німецької мови розмовляють у центральній та північно-східній Швейцарії, французькою мовою – у західній частині, італійською – на території, яка має форму трикутника, на південь від Альп, і ретороманською – у п'яти долинах в межах німецькомовного кантону Грізон (Grison). Є міста і кантони, такі як Біль (Biel/Bienne), Вале (Wallis/

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА НА МОВНУ ПОЛІТИКУ І ТРАНСФОРМАЦІЮ ЦІЛЕЙ ШКІЛЬНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ У ШВЕЙЦАРІЇ

Valais), які мають відмежовані німецькі і французькі сектори.

Статус чотирьох державних мов зафіксовано у Федеральній Конституції, яка вступила в силу 1 січня 2000 року. Стаття 4 зазначає, що “державними мовами є німецька, французька, італійська та ретороманська”, при цьому стаття 70-1 підкреслює статус мов: “Офіційними мовами Конфедерації є німецька, французька і італійська. Ретороманська є офіційною мовою для спілкування з громадянами ретороманської національності” [4].

Офіційний квадрилінгвізм насправді приховує більш складний унікальний соціолінгвістичний фактор. Німецька мова поділена на два варіанти, утворюючи так звану класичну диглосію. Для більшості письмових і дуже формальних усних цілей використовується швейцарський варіант німецької мови, близький до німецького стандарту, в той час як у приватних і напівформальних усних ситуаціях і деяких коротких письмових повідомленнях як реклама, література, музика, у періодичних виданнях, листах, СМС, приватних е-мейлах використовується швейцарський діалект (*Schwyzerdütsch*). Так, німецькомовні жителі називають стандартну німецьку мову – письмова німецька мова (*Schriftdeutsch*), а франкомовні – хороша німецька мова (*bon allemand*). Варто зазначити, що в той час як іншими німецькими діалектами у Німеччині і Австрії розмовляють у селі або люди з невеликим рівнем освіти, то усі швейцарці – незалежно від того, чи вони мають університетський ступінь, чи вони є простими робітниками, незалежно від статі та віку – зазвичай розмовляють між собою місцевим діалектом у всіх ситуаціях. Усне мовлення у навчальних закладах, суді, по радіо чи на телебаченні мало б відбуватися стандартною літературною німецькою мовою для полегшення все державного спілкування, проте все більше використання діалектів у школах і ЗМІ викликає занепокоєння німецько- та франкомовних спільнот. Як підкреслює Й. Юрт (J. Jurt), “використання діалекту на шкільних заняттях сильно зросло в період з 1990 до 2000 рр. [...] Проте в той час як на початку ХХ ст. більшість населення німецькомовної частини Швейцарії не могла розмовляти стандартною літературною німецькою мовою, то сьогодні діти німецькомовної частини Швейцарії мають досить високі пасивні знання стандартної літературної німецької мови, хоча готовність її активно використовувати знижується” [8, 6].

Як констатують шкільні закони німецькомовних кантонів, стандартна літературна німецька мова повинна бути інтегрована у першому класі

початкової школи або щонайменше у третьому класі на шкільному рівні. Проте швейцарський варіант німецької мови використовується протягом всього навчання у школі, особливо на таких некогнітивних предметах як фізкультура та трудове навчання та у приватному спілкуванні [5, 135].

Окрім державного квадрилінгвізму, збагаченого диглосією, майже 9% іммігрантів доповнили мовний репертуар Швейцарії своїми власними мовами. Проте культивуванню мов іммігрантів, хоч і за підтримки політиків, директори шкіл не надають великого значення.

Більше того, англійська мова, будучи глобальною мовою, є у Швейцарії “ідеальна” *lingua franca* [13, 68] для наукових, економічних і культурних середовищ і надтериторіальною мовою спілкування. Вибір англійської на роль першої мови міжнародного спілкування зумовлений як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Дослідники відзначають її раціональну будову, багатство словникового складу, який дозволяє створювати розгалужені терміносистеми. Щодо статусу англійської мови у Швейцарії думки вчених різняться. Одні побоюються, що англійська мова може загрожувати державним мовам, виступаючи засобом спілкування між місцевими мовними спільнотами, інші піднімають питання щодо статусу п’ятої державної мови, оскільки англійська мова є сьогодні загальним трендом і використовується у багатьох сферах, так як глобалізація, починаючи з 90-х рр. минулого століття стала визначальним поняттям у сфері економіки, вплинувши на соціальні, політичні і культурні сфери, узагальнюючи явища планетарного масштабу, пов’язані з розширенням транснаціональних обмінів в умовах переходу від індустріального до інформаційного суспільства.

Глобалізація орієнтується на принципи економічної ефективності приватної власності і конкуренції. На сьогодні товари, капітал і знання є в більшій мірі мобільними. Разом з тим, англійська мова асоціюється з англійським світом (де панують свобода і демократія), на чолі якого стоїть найпотужніша держава сучасності – США. Також формується світова культурна промисловість, процес якої відомий як американізація (*American way of life*). А культура – це уже “не претензійна вимога активного читача, глядача чи слухача через інноваційні твори, а споживання товарів, що легко перетравлюються, а США домінують насправді у сфері виробництва товарів культури масового споживання: кіно- і телефільми, поп-музика, гамбургер і кока-кола” [8, 2].

Як зазначає Л.М. Айхінгер (L.M. Eichinger), “сприйняття стосунків понад кордони власної

культури і мови стало ознакою нового світу. Це не традиційна інтернаціоналізація зацікавленості у культурній чужині, а більше сигнал зв'язку існуючої понад традиційні культури практики, яка націлена на інтеракцію, що повинна охопити весь світ, яка орієнтується на економічні цілі і усвідомлює ознаки різних культур лише в цих межах" [7, 43].

Унікальною є також роль Швейцарії у міжнародних зв'язках і організаціях. Її нейтралітет було вперше офіційно проголошено у 1674 р. і пізніше підтверджено Віденським Конгресом у 1815 р. Через, а інколи незважаючи на, свій нейтралітет Швейцарія відіграє вирішальну роль у міжнародних справах як посередник, маючи ключову роль в Організації Об'єднаних Націй, Організації Безпеки і Співробітництва у Європі, Міжнародному валютному фонді, Світовій організації охорони здоров'я, Світовій організації торгівлі, тощо. Іноземна політика Швейцарії дозволяє швейцарським військовим підрозділам брати участь в акціях з врегулювання миру. Міжнародний комітет Червоного Хреста, засновником якої був швейцарець Г. Дунант (H. Dunant), має штаб-квартиру у Женеві, допомагаючи у гуманітарних питаннях по всьому світу. Швейцарські агентства задіяні у проєктах з гуманітарних питань по всьому світу. У всіх цих організаціях, коли комунікують люди з різних країн, англійська мова є мовою спілкування [13, 75]. Часто швейцарці з різних мовних регіонів використовують англійську мову для спілкування не лише в ділових ситуаціях, але й у приватних сферах. Все це забезпечує англійській мові високий престиж в очах мовців, спонукаючи їх до її вивчення. Для швейцарської молоді вона також є найулюбленішою іноземною мовою, яка несе американську культуру і впливає на їх стиль життя. Тому, завдяки важливості англійської мови як мови глобального спілкування, школи у швейцарських кантонах вносять курикулярні зміни, щоб відповідати потребам міжнародного бізнесу і глобальним трендам, хоча це часто посуває вивчення іншої державної мови на пізніший термін. Крім того, як зазначає О. Першукова, в Концепції Ради Європи відзначено соціальну потребу навчання англійської мови в сучасній Європі як такої, що відіграє провідну роль засобу міжнародного спілкування, але в документі чітко "звучить" заклик не допускати витіснення інших мов із шкільної програми [1, 44].

На даний час питання школи і багатомовності, мовної політики і мовного права відносяться у Швейцарії до основних соціолінгвістичних тем, які потребують детального дослідження. У. Дюрмюллер

(U. Dürmüller) наголошує на наявності ряду соціолінгвістичних проблем, серед яких виділяє мовні групи, що проживають в ізоляції; перевага однієї мовної групи над іншою, мовний бар'єр, недостатня солідарність серед меншин, конкуренція між ідентичністю і культурами мовних груп; труднощі внутрішньо-національного спілкування [6, 84].

Багатомовність країни не означає автоматично багатомовність самого населення. Напевне, невелика кількість швейцарців можуть послуговуватися декількома іноземними мовами лише по тій причині, що значна кількість людей можуть спілкуватися англійською і іспанською, а не італійською та ретороманською. Прототип квадрилінгвального швейцарця можна, напевне, зустріти у віддаленій ретороманській долині, де обов'язковою для кожного є білінгвальна освіта у школі (ретороманська і німецька мови), а поряд розташовані італомовне селище і Італія, де учневі необхідно рік навчатися у західній франкомовній Швейцарії.

За М. Тадеєвою, умовою збереження мовної багатомовності світу є практичний розвиток двомовності і багатомовності тих, хто в ньому живе, заохочення до такого розвитку з боку тих, хто визначає мовну політику [2, 16].

Тому, лінгводидакти Швейцарії, спираючись на статистичні дані і думки політиків, здійснюють намагання подолати мовні бар'єри, запроваджуючи вивчення декількох іноземних мов на шкільному рівні з метою збільшення мовного репертуару швейцарців, що, в свою чергу, вносить зміни у іншомовну дидактику, де на сьогодні акцентують не на досконалому володінні мовою, реєструючи мовні помилки, а на функціональній багатомовності, яка стимулює спілкування. Як зазначає К. Ле Папе Рейсін (Ch. La Pape Racine), найоптимальнішою фазою для вивчення мов є діти у ранньому віці, оскільки те, що вивчене у ранньому дитинстві, залишається у довготривалій пам'яті. Діти, які стають багатомовними у ранньому віці, мають гнучкі когнітивні здібності та можуть вивчати декілька іноземних мов [9]. Учні молодшої ланки вирізняються допитливістю, бажанням вчитися і необтяженістю, і саме це використовується для їх ознайомлення з мовним розмаїттям, для сприяння їх багатомовності, і саме це полегшує їх перший контакт з іноземними мовами. Іншомовна лінгводидактика підтверджує, що кожна наступна мова базується на попередній, і це полегшує її вивчення. Іноземна мова інтегрує також поряд з побутовою лексикою знання зі сфер культури, природознавства, географії, при цьому є популярними іммерсивні форми навчання, коли, напр., географія чи історія викладаються

іноземними мовами. Крім того, “дві іноземні мови у початковій школі не забагато для дітей. Якщо заняття проходить відповідно до віку та психологічних особливостей дітей, то це сприяє їх розвитку” [9]. Ці погляди знайшли своє відображення у мовному рішенні Конференції міністрів освіти кантонів (Erziehungsdirektorenkonferenz – EDK) від 25 березня 2004 р., яке позначили як модель 3/5, що означає, що учні у початковій школі повинні вивчати дві іноземні мови, найпізніше з 3-ього і 5-ого років навчання, однією з них повинна бути офіційна мова країни. Пріоритетними цілями цієї моделі визначено: вдосконалити вивчення мов загалом (включно і першої мови); краще використати потенціал раннього вивчення мов; враховувати багатомовність країни; залишатися конкурентоспроможним у європейському контексті. Тому запропонували формулу “2 + англійська”, де перша мова плюс ще одна мова країни, до яких долучається англійська мова. Таким чином досягнуто адитивної мовної моделі, яка дозволяє інтегрувати англійську мову поряд з наявними офіційними мовами. Варто зазначити, що з обох іноземних мов учні повинні отримати однакові компетенції на кінець обов’язкового навчання у школі. Проте Конференція міністрів освіти кантонів (EDK) через відсутність очевидної більшості не прийняла рішення щодо того, яка мова (інша державна чи англійська) повинна вивчатися як перша іноземна, тому вирішення цього питання залишили на розгляд кантонів. (У Швейцарії немає міністерства освіти на державному федеральному рівні, тому питання освіти – прерогатива кантонів). Поряд з тим держава здійснює заходи для зближення швейцарців, які розмовляють різними мовами, пропонуючи для учнів шкіл, коледжів та студентів різні програми обміну, які різняться залежно від кантону.

Висновки. Як бачимо, зусилля політиків, лінгвістів та лінгводидактів Швейцарії спрямовані на збереження мовного розмаїття на шкільному рівні, що передбачає збереження культурних цінностей. Проте, реагуючи на зміни сьогоденного суспільства у зв’язку з його глобалізацією, мобільністю та інтернаціоналізацією та для підвищення конкурентоспроможності Швейцарії на світовому економічному, освітньому та культурному ринках відбувається процес інтеграції англійської мови у навчальні плани шкіл уже на початковій ланці навчання. Це передбачає необхідність підвищення кваліфікації навчального персоналу, розроблення і впровадження нових навчальних планів, програм, навчальних матеріалів та посібників, розроблення і реалізацію різних

мовних проектів та використання нових дидактичних методів, які, на нашу думку, є цікавими і вартими для вивчення, аналізу та можливості використання у реформуванні іншомовної освіти в нашій країні.

1. Першукова О. *Багатомовна освіта – пріоритетний напрям розвитку європейської мовної галузі* / О. Першукова // *Порівняльно-педагогічні студії*. – 2010. – № 3 – 4. – С. 38 – 47.

2. Тадеєва М.І. *Розвиток сучасної шкільної іншомовної освіти в країнах-членах Ради Європи* / Марія Іванівна Тадеєва. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 432 с.

3. Brohy C. *Trilingual education in Switzerland* / Claudine Brohy // *Int'l. J. Soc. Lang.* – 2005. – 171. – P. 133 – 148.

4. *Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 12. September 1848* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.verfassungen.de/ch/verf48-i.htm>

5. *Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 18. April 1999* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/201303030000/101.pdf>

6. Dürmüller U. *Themen der Schweizerischen Soziolinguistik im Spiegel der öffentlichen Meinung* / Urs Dürmüller // *Schweizer Soziolinguistik – Soziolinguistik der Schweiz*. – Neuchâtel, 1993. – S. 79 – 92.

7. Eichinger L.M. *Mehrsprachigkeit im Kontext. Kontexte individualisierter Sprachenwahl* / Ludwig M. Eichinger // *ZfAL*. – 1999, S.41 – 54.

8. Jurt J. *Kulturelle Vielfalt in der Schweiz – Hindernis oder Vorteil?* [Електронний ресурс] / Joseph Jurt. – Willisau, 2006. – 16 д. Режим доступу: http://paperace.ch/j_jurt.pdf

9. *Le Pape Racine Ch. Mut zur Mehrsprachigkeit in der Schule. Weshalb schon in der Primarschule zwei Fremdsprachen unterrichtet werden sollen* / Christine Le Pape Racine // *Neue Zürcher Zeitung*. – 20. Juni 2006. – Nr. 140.

10. Porter R. P. *The Politics of Bilingual Education* / R. P. Porter. – New York: Basic Books, 1990. – 178 p.

11. *Statistical Data on Switzerland 2002. Bundesamt für Statistik* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.portal-stat.admin.ch/pus/index.html>.

12. Valär R.F. *Wie die Anerkennung des Rätoromanischen die Schweiz einte. Einige Hintergründe zur Volksabstimmung vom 20. Februar 1938* / Rico Franc Valär // Wanner, G; Jäger, G. *Geschichte und Gegenwart des Rätoromanischen in Graubünden und im Rheintal*. – Chur, 2012. – S. 101 – 116.

13. Zinggeler M. *Business Languages and the Use of English in Multilingual Switzerland* [Електронний ресурс] / Margrit Zinggeler // *Global Business Languages*. – 2005. – Vol. 10, Art. 7. – P. 67 – 83. Режим доступу: <http://docs.lib.purdue.edu/gbl/vol10/iss1/7>.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2014